

DROBNOSTI

ČEŠI NA SLOVENSKU V LETECH 1919–1939. POZNÁMKY K JEJICH PŘÍCHODU A ODCHODU

JAROSLAV VACULÍK

Based on research of primary sources this study describes the arrival of Czech officials and educators to Slovakia after World War I and also their leaving after the Hlinka's Slovak People's Party had taken power in October 1938.

Key words: The Czechs; Slovakia; 1919–1939.

Před první světovou válkou (1910) žilo na Slovensku celkem 8000 Čechů. Do etnických poměrů výrazně zasáhl vznik ČSR, neboť v roce 1921 zde byli zjištěni již 71 733 Češi a v roce 1930 to bylo 120 926 Čechů.¹ Jen do Bratislavy, ve které žilo v roce 1910 42 % Němců, 20 % Maďarů a 15 % Slováků, přišlo do roku 1921 až 15 000 Čechů, kteří hlásali, v souladu s názory Milana Rastislava Štefánika,² československou identitu. Sabotáže a stávky maďarských železničářů a dalších státních zaměstnanců a útok maďarských komunistů na integritu Slovenska vyžadovaly bezodkladné vyměnění maďarských policistů, učitelů a úředníků lidmi loajálními ČSR.³ Odtud také pramenily výpady proti Čechům, kteří nahrazovali neloajální maďarský personál. Propaganda financovaná z Budapešti tvrdila, že Češi chtějí Slovákům vzít jejich jazyk a víru. Vystěhovalectví slovenských zemědělských a průmyslových dělníků prý bylo způsobeno příchodem českých státních zaměstnanců.

Z 3500 škol na slovenském etnickém území, tj. bez jižního Slovenska včetně Bratislavy a Košic, bylo v roce 1919 jen 344 škol s vyučovacím jazykem slovenským (550 učitelů). Jen pětina slovenských dětí navštěvovala slovenské školy. Zbývající přibližně 3000 obecných škol byly obsazeny 4000 maďarskými učiteli, ze kterých polovina neznala ani slova slovensky. Na Slovensku bylo 52 středních škol s 629 maďarskými profesory. Poslovenštění 31 gymnázií vyžadovalo 384 profesory.⁴

Čeští středoškolská profesori zaujali polovinu míst středoškolských pedagogů na Slovensku. Potýkali se s vysokými cenami základních potravin, bytovými problémy, vybavením školních budov, velkým počtem žáků a nevráživostí promaďarsky orientovaného obyvatelstva. To jim mělo být kompenzováno dietami, což zase vzbuzovalo závist slovenských kolegů. Slovenští studenti měli ovládnout slovem i písmem nejen slovenštinu, ale i češtinu.⁵

¹ BOTÍK, J.: *Etnická história Slovenska*. Nitra 2007, s. 171.

² RAJCHL, R.: *Štefánik. Voják a diplomat*. Praha 1948, s. 53–54.

³ LUTHER, D.: *Češi a počiatky slovenskej transformácie Bratislavy (historicko-etnologický exkurz)*. Národopisná revue 13, 2003, s. 11–16.

⁴ *Národné noviny*, 30. 1. 1919. Tiskový orgán Slovenské národní strany vycházel v Turčianském Svätém Martině od roku 1870.

⁵ MATULA, P.: *Česki profesori na slovenských stredných školách*. Historická revue 19, 2008, č. 10, s. 41–43.

Konfliktní situace vyvolával volnomyšlenkářský, svobodomyšlný postup některých českých učitelů a profesorů vůči náboženské tradici, která byla na Slovensku velmi silná. Ve třídách odstraňovali kříže a dostávali se do konfliktu s katechety. Na druhé straně pracovali ve spolcích, organizovali přednášky a kurzy, pro studenty připravovali výlety a exkurze, nacvičovali školní divadelní představení a akademie, vedli různé kroužky.⁶

Příčinou ideových rozdílků byla snaha „rodověrných lidí“ obsadit volná místa. *Národné noviny* psaly 9. února 1919: „*Před Slovákem přednost nemá nikdo.*“ Vláda měla ustoupit od vyžadování příslušné kvalifikace, neboť k vytvoření potřebného učitelského sboru prý stačí několika-měsíční kurz (!).⁷

Na tento názor reagoval Štefan Krčméry, který do novin napsal: „*Právě proto, že tak milujeme naši slovenštinu, náš lid, naši zemi a její budoucnost – právě proto vítáme příchod bratrů Čechů k nám s celou vřelostí srdce.*“⁸ Upozornil na to, že to byli čeští železničáři, kdo zabezpečil dopravu poté, co maďarští zaměstnanci poškodili desítky lokomotiv, a že to byli čeští legionáři a sokolové, kdo proléval krev u Lučence na slovensko-maďarské demarkační linii.

Národné noviny psaly o všeobecném obdivu, jež vzbuzovala „obětavost a horlivost českých železničních úředníků a zaměstnanců, kteří přišli na pomoc Slovensku, kde maďarští železničáři stále stávkují“.⁹ Jen v Bratislavě čeští strojníci opravili padesát poškozených lokomotiv. Podobně pracovali čeští zaměstnanci na poště a v telefonní a telegrafní službě. Za to jim noviny vyjadřovaly „nejupřímnější dík“.

Čeští a moravští zemědělci spolu s českými a slovenskými reemigranty a legionáři využili poválečné pozemkové reformy a zakládali v první polovině dvacátých let nové zemědělské kolonie na někdejších latifundiích maďarských velkostatkářů na Žitném ostrově a v celém jižním pohraničí Slovenska. Na původně velkostatkářských dvorech značně vzdálených od domovských obcí se usazovali mj. reemigranti z Ruska, Polska, Království SHS, Rakouska a Spojených států, optanti z horní Oravy a severní Spiše. Reemigranti a legionáři založili Kolonizační družstvo pro Slovensko se sídlem v Bratislavě a získali úvěr z Fondu československých legií při Státním pozemkovém úřadě (SPÚ) a z rozpočtu Kanceláře československých legií při ministerstvu národní obrany (MNO). Kolonizaci řídil SPÚ, cena 1 ha byla 2755 Kč. K 31. prosinci 1927 bylo v koloniích 75 % Slováků (800 rodin) a 23 % Čechů a Moravanů. V roce 1929 měly kolonie 3297 obyvatel, 244 rodiny se považovaly za Moravany a 46 za Čechy.¹⁰ Kromě státních kolonií Hviezdoslavov, Miloslavov, Bellova Ves, Senec, Macov, Blahova Dedina, Millénium, Šulany, Holúbkov, Velký Lág, Svätý Michal na Ostrove, Blažov a Hajmáš existovalo i pět soukromých kolonií.

Už v srpnu 1919 upozorňovaly *Národné noviny*, že „v poslední době na Slovensku probíhá silná agitace proti Čechům, jednotlivé chyby se neprávem generalizují“.¹¹ Z toho noviny dedukovaly, že rezervoár českých dobrých a statečných úředníků je už vyčerpaný.

Slováci si zejména stěžovali na přehmaty školského referátu v Bratislavě, který prováděl necitlivé personální změny. Župan Samuel Zoch složil svůj úřad na protest proti nahrazení evangelických učitelů v Banské Bystrici katolickými.¹²

Národné noviny upozorňovaly, že nové Slovensko je budováno s pomocí českých bratrů a odmítaly „*nechut' proti těm, kteří přišli pomáhat tehdy, když jsme si bez nich absolutně nemohli*

⁶ Tamtéž.

⁷ *Národné noviny*, 9. 2. 1919.

⁸ *Národné noviny*, 15. 2. 1919.

⁹ *Národné noviny*, 25. 2. 1919.

¹⁰ Slovenské národní múzeum v Martine, Muzeum kultúry Čechov na Slovensku (dále SNM-MČS).

¹¹ *Národné noviny*, 6. 8. 1919.

¹² *Národné noviny*, 19. 8. 1919.

dát rady, bez kterých naše těžko vydobytá národní svoboda nebyla by fakticky obstála ani měsíc, proti bratřím Čechům“.¹³ Fedor Ruppeltdt v novinách uváděl, že „všechny nedostatky naši zjevně i tajně nepřátelé užívají k tomu, aby štváli proti Čechům. Proto je prý dražota, protože Češi odváží potraviny! Tedy ne kvůli pětileté válce a válce s Maďary“.¹⁴

Národné noviny polemizovaly s tvrzením, že Češi Slovensko rabují: „Co mají z toho ti Češi, co sem přišli pracovat? Špatně bydlí, spí a jedí. Nevím, jestli se Češi naučí za rok slovensky a jestli české školní učebnice za rok přeloží. Do té doby se možná podaří Slovákům Čechy vyhnat.“¹⁵ Noviny upozorňovaly, že vedle neuvědomělé většiny na Slovensku působili maďaroni, Židé a Maďaři, kteří nenáviděli Čechy a přáli si „slovácký“ stát: „[...] sám slovenský lid je nepřitelem svou nedospělostí pro svobodu. Je to Slovensko, které trhá pouto, které se odcizuje a znepráteleštuje.“¹⁶

Čeští učitelé v Novohradské župě si stěžovali na chladné přijetí, kterého se jim dostalo na schůzi tamních učitelů. Přestože v župě bylo ještě 40 neobsazených míst, měly být, dle přijaté rezoluce, hranice Slovenska pro české učitele uzavřeny. Zároveň rezoluce požadovala, aby Češi do roka složili zkoušku ze slovenštiny, což nebylo požadováno po jiných učitelích: „Nám Čechům, kteří jsme přišli Vám pomoci, dokud nebudete mít dostatek svých lidí, neotravujte práci,“ psali učitelé z Lučence.¹⁷

Mohutnou zbraní v předvolebním boji v roce 1920 bylo heslo „Češi nám berou víru“. Napařán byl návrh sociálních demokratů, kteří s odvoláním na názory Tomáše G. Masaryka, požadovali odůlku církve od státu. Podle novin by se toho neodvážil ani Žid: „Náš lid se chopí vidli, jestli někdo sáhne na kostel.“ Náboženský cit slovenského lidu prý uráželi sokolové, kteří v neděli pořádalí své slety.¹⁸ Na to reagoval Josef Kraus, který upozornil, že také katolický Orel pořádalí svá veřejná cvičení v neděli, stejně jako své veřejné slavnosti konají Maticice slovenská, spolky a politické strany.¹⁹ Nejagresivněji v této věci vystupoval l'udácký Slovák, dle kterého „nelidským způsobem se zde tupí a haní církev římsko-katolická, agituje se za vystupování“.²⁰

Předmětem zájmu byli zejména čeští učitelé. Podle *Slovenské politiky* „český učitel přišel sem s ideálem pracovat, pomoci a zůstat, dokud bude třeba. Našel školy, ve kterých děti byly zvyklé v dubnu chodit na polní práce“.²¹ Slovenští kolegové jim záviděli jejich diety: „Učitel tu stojí jako provinilec, jehož práci neuznávají, vyčítají mu, nadávají do přistěhovalců, přísně kritizují jeho bezbožnost a neslovenskost [...]. Co je české, se odmítá.“²² Nejvíce zatracovali Čechy Maďaři a Němci, neboť překáželi iredentě.

Obviňování byli čeští úředníci, kteří údajně viděli na Slovensku místo, kde je možné dělat kariéru, a neviděli, že šlapou po svých bratrech, kterým přišli pomáhat: „Slovensko patří v první řadě roduvěrným Slovákům a jejich trpělivost není nekonečná.“²³ Českým úředníkům byly předhazovány zisťné pohnutky. Většina z nich na Slovensko nešla dobrovolně, ne z materiálních důvodů. Žili v horších bytových a vyživovacích poměrech než doma v českých zemích.²⁴ Podle nařízení Ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska z 14. června 1921 byly na župních úra-

¹³ Narodnie noviny, 17. 9. 1919.

¹⁴ Narodnie noviny, 10. 9. 1919.

¹⁵ Narodnie noviny, 18. 9. 1919.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Narodnie noviny, 31. 10. 1919.

¹⁸ Narodnie noviny, 18. 6. 1920.

¹⁹ Narodnie noviny, 29. 6. 1920.

²⁰ Slovák, 13. 3. 1921.

²¹ Slovenská politika, 22. 9. 1921.

²² Tamtéž.

²³ Narodnie noviny, 1. 4. 1921.

²⁴ Slovenská politika, 15. 12. 1921.

dech organizovány pro české úředníky kurzy slovenského jazyka.²⁵ Situační zpráva četnického velitelství Turčianský Svätý Martin za leden 1923 uváděla, že „část slovenského obyvatelstva je proti Čechům zaujata vlivem časopisů“.²⁶ Podle Ministerstva s plnou mocí dost velké procento úředníků nevyhovovalo „úkolům doby a moderním demokratickým požadavkům“. Někteří konceptní úředníci, kteří se nedovedli „v národním ohledu náležitě přizpůsobit“, byli ministerstvem vnitra navrženi k přeložení do českých zemí. Místo nich měli přijet mladší úředníci z Čech a Moravy, kteří měli nahradit nedostatek slovenského právnického dorostu.²⁷ Vláda dala 30. června 1922 pokyn všem českým úředníkům na Slovensku, aby se naučili slovensky. Úřady na Slovensku měly vést agendu zpravidla slovenským státním oficiálním jazykem.²⁸ Také ministr dr. Milan Hodža, který odmítl útok poslance Jozefa Siváka na exponované české učitele a profesory na Slovensku, i když kladně hodnotil, že „pracuji s dobrou vírou a prospěšně“, uváděl, že někteří se dosud nenaučili slovensky: „To je chyba!“ Upozornil na devízu Jana Amose Komenského, že vyučovacím jazykem má být jazyk mateřský.²⁹

Situační zpráva četnického velitelství Turčianský Svätý Martin z roku 1923 uváděla, že „je třeba neenergičtěji zakročit oproti štvání ze strany ludovej, která štuje v celé své činnosti“.³⁰ Dle situační zprávy, „v obcích německé národnosti agitují nadále různí exponenti k nevraživosti proti československé národnosti a často i proti nynějšímu režimu“. Měla být omezena agitační činnost státních učitelů německé národnosti.

„Češi půjdou ze Slovenska,“ těmito slovy dle národnědemokratických *Slovenských novin* utěšoval Slovák své netrpělivé čtenáře, neboť Češi jsou „rozkladný element“.³¹ Stejnou linii zastávala i *Samostatnost*, vydávaná v Polsku dr. Františkem Jehličkou.³²

V desátém roce republiky byli Češi ceněni, dle národních demokratů, určitou složkou slovenské společnosti hůře než služby, zejména „ze strany křesťanské, která se chová nekřesťansky“.³³ Noviny vysvětlovaly, že na počátku ČSR nebylo vhodných Slováků, kteří by zaplnili úřady, aby celý úřední aparát bez přerušení mohl fungovat: „Přišli Češi, které dnes chtějí vyhnat za Moravu.“

Ve druhé polovině třicátých let se *Nový svet* zamýšlel nad tím, proč se Slováci začali odtaňovat od Čechů. Slováci kritizovali společenské způsoby malého českého člověka, který neměl panskou uhlazenost Maďarů. Čech se jim jevil jako skromný ve vystupování, pokrokový, obviňovali ho z nacionalismu, egoismu a vykořisťování.³⁴ V pohraničním Komárně Češi ignorovali všechny slovenské kulturní akce a panovalo zde vzájemné nepochopení.³⁵

S velkými problémy se potýkaly slovenské a české kolonie zřízené na jižním Slovensku na místě bývalých velkostatkářských dvorů uprostřed rozsáhlých latifundií. Nekvalitní cesty znemožňovaly v důsledku podzimního bláta cestu do města na nákup nebo k lékaři. Žádný učitel v koloniích dlouho nevydržel. Nebylo možné přivést kněze na bohoslužby, i když v některých případech měli svůj kostel. Špatná byla i sociální struktura kolonií, neboť obce se skládaly ze samých samostatných rolníků a chybělo zemědělské dělnictvo. V době žní tak museli sedláci kosit i v noci. Chyběli zde také obchodníci a řemeslníci. Mladým se jevil jako pohodlnější život ve

²⁵ SNM-MČS, vysvědčení J. Mráčka z 30. 11. 1922.

²⁶ SNM-MČS, dopis oddělení četnického velitelství Turčianský Svätý Martin okresnímu úřadu z 16. 1. 1923.

²⁷ SNM-MČS, dopis Ministerstva s plnou mocí županům z 2. 6. 1923.

²⁸ Eudová politika, 28. 10. 1926.

²⁹ Slovenský denník, 9. 4. 1927.

³⁰ SNM-MČS, situační zpráva četnického velitelství Turčianský Svätý Martin z roku 1923.

³¹ Slovenské noviny, 5. 2. 1927.

³² Slovenské noviny, 8. 4. 1927.

³³ Slovenské noviny, 9. 6. 1928.

³⁴ Nový svet, 11. 12. 1937.

³⁵ Nový svet, 29. 5. 1937.

městě. K sňatkům docházelo v rámci kolonie, často mezi příbuznými. Kolonizační referát ministerstva zemědělství (MZ) v Bratislavě navrhoval dotovat fond pro obecně prospěšná zařízení v koloniích ve výši 10 000 000 Kč k vybudování příjezdových cest. Ministerský předseda dr. Milan Hodža tyto prostředky slíbil agrárnímu poslanci Jánovi Lichnerovi.³⁶

Slovenští a čeští kolonisté tak získali subvence na stavbu kulturních domů v Hurbanově Vsi, Miloslavově, Hviezdoslavově, Kőbölkütu a Blahově Dedině. Protože kolonisté vlastní prostředky neměli, mohli obdržet úvěr z prostředků referátu pozemkové reformy ministerstva zemědělství ve výši 50 % stavebních nákladů, ale nejvýše 75 000 Kč. Např. při celkovém nákladu 200 000 Kč museli 50 000 Kč splatit vlastní prací, 75 000 Kč dostali od ministerstva zemědělství a 75 000 Kč tvořil úvěr od Zemského úřadu v Bratislavě. V Hviezdoslavově, kde Češi tvořili 6 % obyvatel, měli kolonisté provizorní kulturní středisko v místním hostinci. Miloslavov už kulturní dům měl, ale potřeboval jej vybavit vnitřním zařízením. V Blahově Dedině byl kulturní dům nedostavěný.³⁷

Postavení Čechů na Slovensku se zásadně změnilo po Mnichově a po podepsání žilinské dohody, kdy se moci uchopila totalitní Strana slovenskej národnej jednoty – Hlinkova slovenská ľudová strana. „Roduvěrní Slováci“ začali proti Čechům vystupovat nepřátelsky, úředníci české národnosti byli překládáni na podřadná místa nebo museli Slovensko opustit. Češi se pokoušeli za účelem obhajoby svých zájmů organizovat, např. v Prešově chtěli zřídit Český národní výbor.³⁸

Ve zprávě Národní rady československé o politické situaci Čechů na autonomním Slovensku z 20. listopadu 1938 se hovoří o protičeském postoji v duchu pomsty za domnělé dvacetileté křivdy. Češi se na Slovensku stali „cizím živlem“. Čeští úředníci a učitelé byli dáváni pražské vládě „k dispozici“ nebo posíláni na dovolenou. Zpráva upozorňuje na uherský vzor, kdy po rakousko-uherském vyrovnání museli z Uher odejít úředníci a profesori z Předlitavska, a to pro neznalost státní maďarské řeči. Jen do listopadu 1938 muselo ze Slovenska odejít 9000 „živlů nepřátelských slovenskému národu“. Tuto tendenci podporovala vysoká nezaměstnanost Slováků, zvláště příslušníků inteligence.³⁹ Pražské vládě bylo v listopadu 1938 dáno k dispozici 300 učitelů, především inspektorů a ředitelů škol. „Očista“ probíhala i na Komenského univerzitě v Bratislavě.⁴⁰

Tragická situace nastala po vídeňské arbitráži pro slovenské a české kolonisty na jižním Slovensku, které připadlo Maďarsku. Farář z Blahovy Dediny ve slovenském rozhlase 1. prosince 1938 vyzýval kolonisty, aby zůstali na svém majetku a žádal zabezpečení právní bezpečnosti kolonistů. Ti však byli ohroženi jak na životě, tak i majetku. Maďarští četníci zdůrazňovali: „*Neručíme za životy a majetek*.“ Kolonistům bylo zakázáno mluvit slovensky a na každém kroku byli perzekuováni ve snaze přinutit je k odchodu. Čechům prováděli neustálé domovní prohlídky, při kterých hledali údajné zbraně. Tajně povzbuzovali maďarské obyvatelstvo, aby kolonistům provádělo různé nepřístojnosti. Ti, kteří ze svého majetku odešli, zůstali bez prostředků a byli zaměstnáni za stravu a přístřeší na slovenských velkostatkách.⁴¹

Místní maďarské obyvatelstvo se po 2. listopadu 1938 „vrhlo“ na slovenské a české kolonisty. Bili je a rabovali, aby je donutili „dobrovolně“ opustit kolonie. Administrativu převzala maďarská armáda, kolonisté byli zavíráni a vězněni. Při vypovězení si nemohli vzít ani nejpotřebnější věci. Na „opuštěné“ majetky byli jmenováni maďarští správci. Kolonisté přicházeli na

³⁶ Slovenský národný archív (dále SNA), f. Kolonizační referát MZ, dopis kolonizačního referátu v Bratislavě odboru IX. MZ v Praze z 22. 2. 1938.

³⁷ SNA, f. Kolonizační referát MZ, dopis kolonizačního referátu Zemskému úřadu v Bratislavě ze 4. 5. 1938.

³⁸ Národní archiv (dále NA), f. Národní rada česká (dále NRČ), k. 190, dopis dr. F. Jiskry z Prešova Národní radě československé z 31. 10. 1938.

³⁹ NA, f. NRČ, zpráva z 20. 11. 1938.

⁴⁰ Slovenský denník, 27. 11. 1938.

⁴¹ Slovenská politika, 4. 12. 1938.

okleštěné Slovensko jako žebračí. Československá delegace vedená dr. Martinem Mičurou sice uzavřela 18. února 1939 s maďarskou vládou dohodu, podle které si mohli odvézt živý a mrtvý inventář, ale po 14. březnu dohoda nebyla provedena. Po 15. listopadu 1939 pozemky kolonistů přešly na maďarský stát. Zbývající Češi museli opustit území připojené k Maďarsku.⁴²

V předvečer voleb do slovenského autonomního sněmu byla mezi slovenskými Čechy nálada nevolit nebo být neutrální. Za urážlivé bylo považováno, že Češi mají stejně jako Židé volit odděleně. Nakonec převládl názor, že „*mlčet není správné, mlčení ještě dráždí k dalším nerozvážným činům*“.⁴³ Nakonec bylo rozhodnuto postupovat jako při plebiscitu o připojení Rakouska k Německu: „*Volte se slovenskou vládou ANO*“.

Volby měly protičeský a antisemitský rozměr. Proti české komunitě nejvíce štváli radikálové z řad z Hlinkovy slovenské ľudové strany Tuka, Mach a Ďurčanský. Podle Vojtecha Tukey: „*Česi von, Česi fuj, Židia von!*“⁴⁴ Volby jednotné kandidátní listiny Slováků, Němců a Maďarů jiskotovalo 16,24 % Čechů, 8,7 % Židů a 5,8 % Slováků.

Slovenská autonomní vláda rozpustila řadu spolků, a to včetně Sokola. TJ Sokol v Turčianském Svätém Martině se odvolal proti rozhodnutí okresního úřadu, podle kterého měla svůj majetek odevzdat Hlinkově gardě: „*Toto nařízení nemá zákonný podklad. O rozpuštění spolku jsme nebyli žádným úředním výměrem informováni*“.⁴⁵

Češi na Slovensku se stali bezprávným cizím živlem, který se nesměl organizovat a nepožíval ani ochrany menšin jako Němci a Maďaři. Jedním z úkolů nově zvoleného slovenského sněmu bylo „do důsledku“ vyřešit tzv. českou otázku. Čeští profesori neměli důvěru v loajální zacházení ze strany slovenské vlády, a proto Spolek profesorů průmyslových a odborných škol v RČS na konci roku 1938 žádal, aby čeští zaměstnanci Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO), kteří byli dočasně exponováni na Slovensku, nadále byli považováni za zaměstnance pražské vlády. Prešovští profesori přitom podnikli intervenci na MŠANO, aby byli přemístěni ze Slovenska do českých zemí.⁴⁶

Počet Čechů na Slovensku klesl ze 121 000 v roce 1930 k 31. prosinci 1938, tj. po vídeňské arbitráži, na 77 488. Podle představ ľudáků část Čechů měla být vypovězena, část asimilována.⁴⁷ K 1. říjnu 1938 pracovalo ve státních úřadech a podnicích na Slovensku 20 541 Čechů, podle dohody s ústřední vládou mělo k 31. prosinci 1938 odejít 9000 úředníků, profesorů, učitelů, železničářů, pošťáků, četníků a příslušníků finanční stráže.⁴⁸

Z celkového počtu 8000 učitelů vyučovali v obecných a měšťanských školách 2054 Češi. Na středních odborných školách působilo 148 českých a 78 slovenských profesorů. Na Univerzitě Komenského přednášelo 56 českých a 24 slovenských profesorů. K 31. prosinci 1938 bylo propuštěno 691 školských pracovníků, k 31. lednu 1939 jich odešlo 190.⁴⁹ Od 6. října 1938 do 30. června 1942 bylo ze školské služby propuštěno celkem 1812 Čechů. Slovenština byla 10. října 1938 vyhlášena za jediný přípustný úřední jazyk v Slovenské zemi. Slovenské občanství mohli získat jen ti Češi, kteří měli domovské právo na území horních Uher před 30. říjnem 1918.

⁴² SNA, f. Poverenictvo pozemkovej reformy, inv. č. 477, zpráva pro Úřad předsednictva Slovenské národní rady z 30. 1. 1946.

⁴³ NA, f. NRČ, k. 190, dopis R. Šlapety z Povážské Bystrice předsednictvu Národní rady československé z 11. 12. 1938.

⁴⁴ NIŽŇANSKÝ, E.: *Česká komunita na Slovensku a voľby do snemu Slovenskej krajiny v roku 1938*. Moderní dějiny, 1999, sv. 7, s. 231n.

⁴⁵ SNM-MČS, dopis TJ Sokol Turčianský Svätý Martin Zemskému úřadu Bratislava z 20. 12. 1938.

⁴⁶ NA, f. NRČ, k. 199, informace Spolku profesorů průmyslových a odborných škol v RČS.

⁴⁷ ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: *Cesty k sebe*. Praha 2009, s. 24.

⁴⁸ Tamtéž, s. 26.

⁴⁹ Tamtéž, s. 27.

V lednu 1939 napsal dopis Ústřední matici školské (ÚMŠ) v Praze ing. Vojtěch Večeřa ze Zvolena. Stěžoval si na bezprávný postavení Čechů na Slovensku, kteří byli odstraněni z vedoucích míst, vyloučeni z politického a veřejného života, korporací a spolků. Ve Zvolenu byli vypovězeni z městských obytných domů. České děti musely snášet ústrky ve školách. Požadoval, aby se Češi mohli organizovat v České straně národní jednoty, pod jejíž egidou by existovaly České besedy. Upozorňoval na nutnost zřízení českých obecných a měšťanských škol a českých středních škol v Bratislavě, Žilině, Zvolenu a Prešově.⁵⁰

V memorandu z února 1939 Češi na Slovensku požadovali zachování samostatného českého kulturního života, vzdělávání dětí v českém jazyce, vrácení zabraného majetku, poměrné zastoupení Čechů v úřadech, povolení českých tělovýchovných jednot a vlastního časopisu.⁵¹

Cílem slovenské autonomní vlády byl postupný odsun všech českých státních zaměstnanců ze Slovenska. Protičeská kampaň způsobila, že učitelé a profesori museli snášet útoky veřejnosti, svých kolegů a žáků. Spolek profesorů Slováků požadoval i asimilaci českých dětí. Čeští učitelé a profesori „*nepocítili projevy vděčnosti, ale nepřátelství a nevraživosti*“.⁵²

Po 14. březnu 1939 odcházely ze Slovenska soukromé osoby, dělníci, rolníci, příslušníci inteligence, zaměstnanci státní a veřejné správy a vojáci. Už 18. března 1939 slovenská vláda nařídila propuštění zaměstnanců české národnosti ze státní služby, s výjimkou těch, kteří měli za manželku Slovenku.⁵³ Již 14. března 1939 Pavol Černogurský nařídil „*s okamžitou platností prohlídky utíkajících Židů a Čechů, aby byly zajištěny cenné věci, které neoprávněně vyvážejí, zejména peníze a skvosty*“.⁵⁴ Cenné předměty měly být odevzdány politickému oddělení hlavního velitelství Hlinkovy gardy v Bratislavě.

Stěhováním Čechů ze Slovenska byla pověřena Česká státní stěhovací komise poštovních a železničních zaměstnanců a penzistů v Bratislavě. V říjnu 1939 jí bylo svěřeno stěhování aktivních zaměstnanců a penzistů všech rezortů. Upozorňovala, že jediným uznávaným dokumentem pro přechod státní hranice je cestovní pas.⁵⁵

Předsednictvo slovenské vlády vydalo 4. května 1939 nařízení o soupisu komunistů, marxistů a Čechů, který měl obsahovat údaje o politické příslušnosti do 6. října 1938 a domovském právu na Slovensku. Češi, kteří nezískali slovenské občanství, byli cizími státními příslušníky, na Slovensku se mohli zdržovat jen s platným cestovním pasem a povolením k pobytu, které vydávalo ministerstvo vnitra. Zaměstnavatel musel mít souhlas k zaměstnávání cizinců.⁵⁶

Ke 14. březnu 1939 žilo na Slovensku asi 95 000 Čechů. K 15. prosinci 1940 se ze slovenských státních příslušníků k české národnosti hlásily 3253 osoby, mezi cizinci byli 17 443 Češi.⁵⁷

⁵⁰ NA, f. NRČ, k. 190, dopis ing. V. Večeři ÚMŠ z 5. 1. 1939.

⁵¹ NA, f. NRČ, k. 190, memorandum z 13. 2. 1939.

⁵² MATULA, P.: *Českí profesori na slovenských stredných školách*. Historická revue 19, 2008, s.

⁵³ Tamtéž, s. 33.

⁵⁴ Tamtéž, s. 37.

⁵⁵ SNM-MČS, oběžník České státní stěhovací komise z 6. 10. 1939.

⁵⁶ ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: *Cesty k sebe*. Praha 2009, s. 41–42.

⁵⁷ Tamtéž, s. 47.

Summary

Czechs in Slovakia in the Years 1919–1939. Notes on Their Arrival and Leaving

Based on research of primary sources this study describes the arrival of Czech officials and educators to Slovakia after World War I and also their leaving after the Hlinka's Slovak People's Party had taken power in October 1938.